

Урок 23 ІНДІЯ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.

1. ПЕРЕМОГА НАРОДІВ ІНДІЇ В БОРОТБІ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

1.1. Боротьба за незалежність після Другої світової війни. Після закінчення Другої світової війни Індія, як і раніше, являла собою конгломерат різних рас, мов і релігій. Найбільшими релігійними групами були індуїсти і мусульмани. Їх представляли, відповідно, дві партії, що відігравали провідну роль у національно-визвольній боротьбі, - Індійський Національний конгрес (ІНК) на чолі з Джавахарлалом Неру і Мусульманська ліга, очолювана Мухаммед Алі Джинною. Непримиренні позиції стосовно майбутнього країни призвели у 1947 р. до збройного зіткнення між індуїстами і мусульманами.

За цих умов парламент Великої Британії прийняв «Акт про незалежність Індії» (набрав сили 16 серпня 1947 р.), що передбачав розділ колишньої колонії на два домініони - Індійський Союз і Пакистан. Кордони між двома новими державами були проведені без урахування національних та історичних особливостей, що призвело до тривалого індо-пакистанського конфлікту.

1.2. Проблеми Пенджабу і Кашміру. На цьому ґрунті посилювалися релігійні протиріччя, що спричинили збройні зіткнення в Пенджабі, дорогами якого в протилежних напрямках рухалися одночасно сотні тисяч біженців. Це була безпрецедентна в історії Індії міграція людей, що охопила 16 млн чоловік.

У цей же час розпочалися воєнні дії між індуїстами й мусульманами через князівство Кашмір. Махараджа (князь) Кашміру, за віросповіданням індуїст, хотів приєднати князівство до Індії, а основна маса населення - мусульмани - до Пакистану. У 1947 р. між Індією і Пакистаном виник збройний конфлікт. Лише 1 січня 1949 р. за посередництва ООН Індія і Пакистан уклали угоду про припинення вогню, однак конфлікт до сьогодні не розв'язаний.

1.3. Становлення індійської держави. 26 січня 1950 р. набрала чинності конституція, за якою Індія проголошувалася «суверенною демократичною республікою» й одночасно залишалася членом Співдружності націй. У конституції закріплювалися демократичні свободи.

Вибори в парламент і в законодавчі збори штатів привели до перемоги ІНК. Перший уряд незалежної Індії очолив Дж. Неру.

Неру Джавахарлал (1889-1964) - політичний і державний діяч. Народився в Аллахабаді. Походив із родини кашмірських брахманів (одна з каст). Батько - М. Неру - був адвокатом, відомим діячем реформістського крила ІНК. Дж. Неру здобув освіту в привілейованих навчальних закладах Великої Британії. Адвокат за професією. У 1912 вступив у ІНК. Неодноразово піддавався арештам колоніальною владою. Із серпня 1947 і до своєї смерті беззмінно займав посади прем'єр-міністра і міністра закордонних справ. Один із засновників і лідерів Руху неприєднання.

2. КУРС ДЖ. НЕРУ У ВНУТРІШНІЙ І ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ

Метою Дж. Неру та ІНК була побудова «суспільства соціалістичного зразку» на основі концепції «індійського (конгресистського) соціалізму». Вона означала не ліквідацію приватної власності, а обмеження «власницьких інстинктів і устремлінь» на благо суспільного розвитку.

«Індійський соціалізм» будувався на принципах соціального компромісу і запобігання конфліктам на національно-релігійному ґрунті. Ця концепція стала визначальною для наступних лідерів лівоцентристської орієнтації (І. Ганді, Р. Ганді та інших).

З 1952 р. в Індії почалася аграрна реформа. У результаті реформи земля від посередників-заміндарів переходила до тих, хто її обробляв. Аграрні перетворення були доповнені в наступні роки розвитком кооперації, упровадженням передових агротехнічних методів ведення господарства. Індія почала сама вирішувати продовольчу проблему.

Курс Дж. Неру на розвиток промисловості передбачав створення державного сектору, що мав зайняти «ключові позиції» в економіці країни. Держава сприяла розвитку і приватного капіталу. Уряд Неру докладав значних зусиль для створення в країні сучасних галузей промисловості, що вимагало величезних капіталовкладень. Велика Британія, США та інші західні держави надавали Індії свій технічний досвід, вкладали кошти в індійську промисловість. З 1955 р. швидко розвивалися економічні відносини між Індією та СРСР.

З 1953 р. уряд почав адміністративну реформу з метою реорганізації територій штатів за мовно-національним принципом; ліквідувались князівства.

Особливо гострою була мовна проблема. Конституція 1950 р. визначила 17 основних мов Індії, що мали статус національних, але офіційною, поряд з англійською, стала тільки хінді. Це положення конституції в нехіндімовних районах сприймалося як національне гноблення та викликало протести.

Зовнішньополітичний курс уряду Дж. Неру відрізнявся чіткістю позицій у питаннях боротьби за мир, протидії агресії, колоніалізму і расизму.

У 1954 р. Індія і Китай уклали угоду про торгівлю. У ній вперше були зафіксовані п'ять принципів мирних відносин, що стали визначальними не тільки для Індії, а й для багатьох інших країн у міжнародних відносинах.

П'ять принципів мирних відносин

- Рівність і взаємна вигода.
- Мирне співіснування.
- Взаємна повага територіальної цілісності і суверенітету.
- Взаємний ненапад.
- Взаємне невтручання у внутрішні справи один одного.

Дж. Неру і його країна стояли у витоків Руху неприєднання.

Наприкінці 1950-х рр. серйозно ускладнилися відносини з КНР, що не раз призводило до збройних конфліктів між двома країнами в районі Тибету.

Рух неприєднання (з 1961 р.) - міжнародне об'єднання країн світу, що визнають неприєднання до воєнних союзів великих держав одним з основних принципів своєї зовнішньої політики.

3. УРЯДИ ІНДІРИ ГАНДІ

У 1966 р. прем'єр-міністром Індії стала І. Ганді - дочка Дж. Неру.

Ганді Індіра (1917-1984) - політичний і державний діяч. Народилася в Аллахабаді. Початкову освіту отримала в місцевій школі, потім вчилася у Швейцарії.

Після навчання в Сантінікетанському університеті виїхала у Велику Британію, де продовжила освіту в коледжі Оксфордського університету. У 1938 І. Ганді вступила до ІНК. У 1955-1959 працювала в керівних органах ІНК. У 1960-1964 була членом Виконавчої ради ЮНЕСКО. У 1964 увійшла до складу уряду Шастрі як міністр інформації. У 1966-1977 і 1980-1984 - прем'єр-міністр Індії. З 1983 стала головою Руху неприєднання. 31 жовтня 1984 р. вбита сикхськими терористами.

Уряд І. Ганді усвідомлював необхідність проведення рішучих соціально-економічних реформ. Перша програма їхнього здійснення містила в собі: націоналізацію банків і системи загального страхування; поступову передачу в руки держави експортної та імпоротної торгівлі; організацію кооперативної торгівлі товарами широкого вжитку в місті та сільській місцевості; ефективні заходи щодо обмеження кількості монополій і концентрації економічної могутності; встановлення обмежень на міське землеволодіння; продовження земельної реформи; скасування пенсій і привілеїв князів.

Представники правого крила ІНК, прихильники обмеження ролі держави в економіці, відповіли організованим опором. У 1969 р. в ІНК відбувся розкол і почалося створення двох паралельних організацій Конгресу по всій країні.

Проте прихильники І. Ганді здобули впевнену перемогу на парламентських виборах у 1971-1972 рр. Цей успіх також визначила перемога Індії в черговій війні з Пакистаном у 1971 р., що призвела до утворення нової держави в регіоні - Народної Республіки Бангладеш - у результаті відокремлення від Пакистану Східної Бенгалії.

Світова економічна криза 1973- 1974 рр. значно погіршила економічне становище країни. На цьому тлі опозиція консолідувала свої сили. Напередодні парламентських виборів було оголошено про створення коаліції опозиційних уряду партій, названої «Джаната фронт» (Народний фронт), до якого ввійшов і ІНК (О) на чолі з М. Десаї. У 1977 р. ДФ був перетворений на нову партію - «Джаната парті» (Народна партія). На виборах у парламент у 1977 р. «Джаната парті» здобула переконливу перемогу, а її лідер М. Десаї сформував новий уряд. Закінчилася 30-річна епоха перебування при владі ІНК.

Свідчать документи

Із записок І. Ганді

«Соціалізм, що є нашою метою, не означає експропріації багатих і передачу всього бідним. Його сенс у тому, щоб зменшити економічну нерівність і скоротити розрив у доходах».

Що означали ідеї соціалізму для Індіри Ганді?

Поразка ІНК призвела до його остаточного розколу. На початку 1978 р. І. Ганді оголосила про створення нової партії, названої її ім'ям - ІНК (Індіра), що стояла на позиціях М. Ганді і Дж. Неру.

Основна мета політики уряду «Джаната парті» (до липня 1979 р.), а потім уряду партії «Бхаратія лок дал» (Індійська народна партія, заснована в 1974 р., що виражала інтереси капіталізованих верств села) на чолі з Ч. Сінгхом полягала в тому, щоб викреслити з практики політичний та економічний курс Дж. Неру. Втручання держави в економічні процеси значно зменшилося.

На парламентських виборах у 1980 р. ІНК (І) здобув абсолютну більшість мандатів у парламенті і сформував однопартійний уряд на чолі з І. Ганді. Уряд ІНК першорядну

увагу приділив модернізації сільського господарства за рахунок поліпшення його технічної оснащеності, програмі «інтегрованого» розвитку промисловості - великої, середньої та дрібної.

Однак у 1980-ті рр. в Індії набула особливої гостроти проблема сепаратизму. Поряд з конфліктами між індуїстами та мусульманами в штаті Дžамму і Кашмір нове вогнище напруженості виникло на півдні Індії, де проживало близько 50 млн тамілів. На півночі сусіднього острова, де виникла держава Шрі-Ланка, також проживали таміли - давні мігранти з Індії. Вони почали збройну боротьбу за незалежність. їхня організація «Тигри звільнення Таміл Ілама» розгорнула бойові дії і на півдні Індії (штат Тамілландр), і проти 50-тисячного контингенту індійських військ на острові. Активізували свою діяльність сикхські екстремісти (сикхи - секта в індуїзмі), які виступали за створення Держави Халістан на території індійського штату Пенджаб. 31 жовтня 1984 р. у результаті замаху І. Ганді загинула. Убивство здійснили члени охорони прем'єр-міністра, сикхи за віросповіданням.

Хармандір Сахіб — головний храм сикхів

4. ІНДІЯ НАПРИКІНЦІ ХХ - НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.

4.1. Уряд Р. Ганді. На парламентських виборах у грудні 1984 р. індійський народ рішуче висловився на підтримку національної єдності. У переконливій перемозі ІНК (І) на парламентських виборах у грудні 1984 р. важливу роль відіграла загальнонаціональна симпатія до загиблої І. Ганді і віра в те, що її син Раджив Ганді буде гідним наступником на посаді прем'єр-міністра.

Уряд Р. Ганді (1984-1989 рр.) проголосив основними завданнями у внутрішній політиці подальше зміцнення єдності країни, боротьбу із сепаратизмом із «давніми ворогами» індійського суспільства - бідністю, безробіттям, неграмотністю і хворобами. У вересні 1986 р. уряд обнародував нову програму соціально-економічного розвитку, що включала 20 пунктів. Однак головною проблемою країни залишалося стрімке зростання чисельності населення на тлі погіршення його життєвого рівня.

4.2. Перемога опозиції. На виборах у 1989 р. перемогу здобув блок семи партій під назвою Національний фронт. Провідні позиції в ньому займала «Бхаратія джаната парті», що дотримувалася консервативних індуїстських ідей. Вона була створена в 1980 р. у результаті розколу «Джаната парті». Проте новий уряд роздирали протиріччя; він виявився неієздатним. Уже в травні 1991 р. були призначені дострокові вибори в парламент. Під час виборчої кампанії 21 травня 1991 р. тамільськими терористами був убитий Р. Ганді.

4.3. Уряд Н. Рао. Убивство Р. Ганді не змогло перешкодити перемозі ІНК (І), що сформував уряд на чолі з Н. Рао. У країні проводилася лібералізація економіки, скасовувалися обмеження різного роду регламентацій. Індія стала більш відкритою

для іноземного капіталу. Уряду вдалося дещо стабілізувати внутрішньополітичну обстановку.

На виборах у травні 1996 р. перемогу здобула опозиційна «Бхаратія джаната парті» (БДП), а її лідер А.Б. Ваджапай став новим прем'єр-міністром країни.

Виникнення в Індії нових партій на загальнонаціональному і регіональному рівні сприяло активізації політичного життя. Проте становище в країні стало менш стабільним.

4.4. Успіхи Індії на шляху модернізації. На початку ХХІ ст. Індія посідає 6-те місце у світі за сумою головних макроекономічних показників і входить у десятку країн світу, що найбільш динамічно розвиваються.

Індія - перша з країн, що розвиваються, приступила до розробок у галузі атомної енергетики. У державі розвивається аерокосмічна галузь: в останні роки здійснено ряд запусків штучних супутників Землі. Створюються нові науково-технічні центри, впроваджуються передові технології. Майже 30% усіх фахівців світу в сфері інформаційних технологій мають індійське походження.

Уряд продовжує курс на лібералізацію економічної діяльності, збільшення експорту готової продукції, підвищення конкурентоздатності індійських товарів на світовому ринку. В імпорті акцент зміщується в бік закупівель високоякісної техніки і передових технологій.

4.5. Внутрішньополітичний розвиток на сучасному етапі. Сучасна Індія є найбільшою за чисельністю населення демократією світу. Зміна влади відбувається цивілізованим шляхом.

У 2004 р. перемогу на виборах досить несподівано для багатьох одержав Індійський Національний Конгрес на чолі з його новим лідером С. Ганді (італійка за походженням, удова Раджива Ганді). Однак вона відмовилася стати прем'єр-міністром, мотивуючи це рішення можливістю «викликати розкол в індійському суспільстві через своє національне походження».

Прем'єр-міністром Індії з травня 2004 р. став член керівництва ІНК, доктор економіки, що здобув освіту в Оксфорді й Кембриджі, М. Сінгх - гарячий шанувальник соціально-економічної політики М. Тетчер. Пріоритетними завданнями нового уряду є; забезпечення національної безпеки, посилення позицій Індії на міжнародній арені, подолання сепаратизму в ряді штатів, динамічний розвиток економіки на основі досягнень НТР і впровадження передових технологій, планомірне викорінювання бідності в індійському суспільстві та вирішення інших гострих соціальних проблем.

Мовою цифр

Населення Індії перевищує 1 млрд чоловік і становить 17% від світового. Однак на всіх жителів країни доводиться тільки 2% глобального ВВП і лише 1% світової торгівлі. 70 дітей з тисячі вмирають у віці до 1 року; 20% дітей шкільного віку взагалі не відвідують школу. За кількістю фахівців з вищою освітою Індія посідає одне з перших місць у світі, однак близько 40% дорослого населення країни усе ще неписьменні. 600 млн індійців (близько 2/3 населення країни) як жили, так і живуть у селах без водопроводу, де, як правило, відсутні дороги, а автомобіль є не засобом пересування, а розкішшю.

4.6. Зовнішня політика. У Делі зберігають вірність Руху неприєднання, але одночасно намагаються мати рівні та взаємовигідні відносини із США, Росією, Китаєм, Японією, країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

Керівництво країни прагне перетворити Індію на велику військову державу. У травні 1998 р. на індійському полігоні в штаті Раджастан прогрімали 5 ядерних вибухів. Нарощування ядерного потенціалу Індії відбувається насамперед на тлі складних відносин із Пакистаном.

Активно розвивається українсько-індійське співробітництво у військово-технічній сфері та авіаційній промисловості. У ГКБ «Південне» (Дніпропетровськ) створювались перші індійські супутники. Основними позиціями українського експорту в Індію є міндобрива, продукція металургії, устаткування. В індійському імпорті в Україну переважають вироби фармацевтичної промисловості, запасні частини, сировинні матеріали та мінерали, тютюн.

ПИТАННЯ Й ЗАВДАННЯ

I. Для перевірки знань

1. У чому полягала сутність реформ уряду Дж. Неру?
2. Визначте особливості внутрішньої політики уряду І. Ганді.
3. Охарактеризуйте розвиток українсько-індійських відносин.

II. Для систематизації навчального матеріалу

1. У 1947 р. Велика Британія прийняла рішення про розділ Індії на два домініони - Індійський Союз і Пакистан. До яких наслідків призвело це рішення?
2. Як відбувалося становлення суверенної індійської держави в 1950-ті рр.?
3. Охарактеризуйте розвиток Індії у другій половині 1980-1990-х рр.
4. Які основні успіхи Індії на шляху модернізації?

III. Для обговорення в групі

Назвіть особливості зовнішньополітичного курсу країни на сучасному етапі.

IV. Робота з історичними термінами, географічними картами

1. Поясніть термін «сепаратизм».
2. Покажіть на карті незалежні країни, які утворились після ліквідації англійського колоніального панування в Індії.

V. Творче завдання

У чому полягає внесок Індії у розвиток світової цивілізації?

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ ДАТИ

15 серпня 1947 р. - Індія проголошена незалежною державою

1947-1964 рр. - уряд Дж. Неру при владі

1998 р. - випробування ядерної зброї в Індії